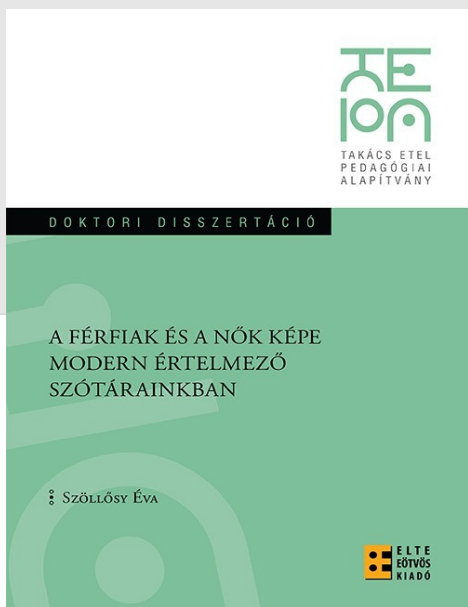

A láthatatlan ember

Nagy Ádám* és Szabó Beáta

Szöllősy Éva (2015): A férfiak és a nők képe modern értelmező szótárainkban. ELTE Eötvös Kiadó – Takács Etel Pedagógiai Alapítvány (TEPA), Budapest.

Szilasi Judit (2015): A visszailleszkedési kultúrsokk generálta akcidentális krízisek a jelenkori Magyarországon. ELTE Eötvös Kiadó – Takács Etel Pedagógiai Alapítvány (TEPA), Budapest.

Takács Etel különleges alakja volt a múlt század első harmada pedagógiai szcénájának. Újító szelleme a nyelvi nevelés, a didaktika, tanárképzés terén érvényesült, alapítója volt az idén 125 éves Magyar Pedagógiai Társaság Didaktikai Szakosztályának. Nevét mintegy 150 publikáció és 50 tudományos előadás fémjelzi, legfontosabb mégis tanári és tananyagfejlesztő tevékenysége: a magyar nyelvi tankönyvcsalád az általános iskola felső tagozata számára. A nevét viselő alapítvány küldetése a kezdő pedagógiai szerzők neveléstudományi pályára segítése. Ennek jegyében adja ki az alapítvány kuratóriuma könyvsorozatát, diskurzusra érdemesnek gondolt egyetemi szakdolgozatokból, doktori disszertációkból, amelyből most a frissen megjelent két kötetet ismertetjük.

Szilasi Judit dolgozata azon jelenséget választja témául, amiről sokan azt gondolják, nem is létezik: a kultúrsokk témáját. A külföldre települő, de akár a külföldről hazatérő egyének kultúrsokkja azonban igenis létező jelenség, ami komoly kihívás elé állítja mind a hazatérő egyént, mind a környezetét.

Ifjúságkutatások szerint ugyanis 2012-re a kilátástalanság átvette a legégetőbb ifjúsági probléma megtisztelőnek egyáltalán nem nevezhető címét. Sőt, némi megingással, de 2000 óta folyamatosan nő ez az összetevő. Mára a fiatalok csaknem fele nevezte meg azt problémaként. Emellett összefüggés található a kilátástalanság érzete és a migrációs potenciál között. Nem elsősorban az objektív nehézségek

(anyaghiány, lakás, munka stb.), hanem a céltalanság, kilátástalanság vezérli a kivándorlási szándékot. 2008-ban a kilátástalanságot a legégetőbb ifjúsági problémák közé sorolók 33, míg az e problémátípust nem említők 29 százaléka tervezte elhagyni az országot (országos szinten: 31 százalék). 2012-ben a kilátástalan, céltalan ifjúsági jövőkép miatt aggódó fiatalok 41, míg az e szempontból aggodalmat nem mutatók 37 százaléka tervezte a külföldi migrációt (országos szinten: 38 százalék). Ugyanez fordítva is igaz: a külföldi migrációt tervező fiatalok körében jellemzőbb a kilátástalanság markáns korosztályi problémaként való észlelése, mint az ország elhagyását

* adam@nagydr.hu

nem tervező fiatalok között. Azaz az ifjúság körében tapasztalható kilátástalanság, céltalanság súlyosságának észlelésére hatással van a migrációs szándék megléte vagy annak hiánya.

A Magyarországra visszatérő egyén lelkiállapotát – a hazatéréskor tapasztalt nehézségeket – nem elsősorban tudományos oldalról, hanem személyes élettörténettel alátámasztva is érzékelteti a szerző. Az elméleti alapok kapcsán van is némi hiányérzete a recenzensnek: a szakirodalom szerint (vö.: *Edward Twichell Hall* vagy *Kalvero Oberg* munkásságával) nem csak egyetlen és nem is csak objektív skálák léteznek a sokk kvantifikálására. Az otthonról elinduló, majd hazájába visszatérő személyiség változása komoly adaptációs és tanulási folyamat, amely természetes pszichés folyamat különböző fázisokkal.

A dolgozat ajánlható mindazoknak, akik hosszabb külföldi tartózkodásra, tanulmányútra, munkavállalásra készülnek, vagy éppen onnan tértek haza. A könyvben leírtak „útmutatóul” szolgálhatnak az elszakadás és visszatérés lelki folyamatainak megismeréséhez, illetve az ezzel járó nehézségek felismeréséhez és kezeléséhez.

A sorozat másik kötetében *Szöllősy Éva* a gender téma egészen új szempontú bemutatására vállalkozik, amikor munkájában a férfiak és nők közötti egyenlőtlenségekre hívja fel a figyelmet, mégpedig az értelmző szótárakban megjelenő „verbális diszkrimináció” formájában. Kutatómunkájában példák során át derít fényt a szerző arra a tényre, hogy a szótárak oldalain is jelen van a szexizmus. A felvetett téma azért is különösen fontos, mert a diákoknak szóló szótármagyarázatok már fiatal korban elővetítenek olyan nemi megkülönböztetéseket, melyek többnyire társadalmi véleményekből, illetve az elmúlt évszázadból fakadó nemi felfogásból erednek. A szerző utal rá, hogy sok helyen olyan, fél évszázados példákkal magyaráznak szócikkeket, amivel a fiatalok sok esetben nem is találkoztak, találkozhatnak, azonban ezek olvasása során burkoltan ugyan, de máris egyfajta sztereotípiá alakul ki bennük a nemi szerepekről.

A munka alapjául szolgáló elemzés ötlete az ausztrál *Amanda Samsontól* származik. Ennek során férfiakkal és nőkkel kapcsolatos szócikkek, példamondatok és illusztrációk kerültek összevetésre, sőt 2005-ben egy észt szerző is vizsgálta már a férfi és női társadalmi szerepek megjelenését két szótár példamondatain keresztül, amelyek egyike a finn–magyar szótár volt. Mégsem lényegtelen, sőt épp ezért is fontos a kötet alapjául elvégzett munka. A kötet 3. fejezete konkrétan vizsgálja a magyar értelmző szótárakban megjelenő férfit vagy nőt jelölő szócikkeket, bemutatva azok jelentését szerkesztői példák, irodalmi idézeteken keresztül. Az összevetések érdekes eredményt mutatnak. A példákon át meggyőződhet az olvasó arról, hogy a társadalmi előítéletek a nyelvünkbe kódoltan jelennek meg. A munka egyik legérdekesebb része, amikor a szerző egyéb, nem férfit vagy nőt jelölő címszavakra keresett rá, és az azokhoz kapcsolódó példákon át mutatja be a nemek szótári megjelenítését. Ezekben, a munka- és a tanulás, az otthon és a háztartás, illetve az udvarlás és szerelem világából hozott példákon keresztül mutatja be a szótárak nemek szerinti ábrázolását. A disszertációban megállapításra kerül, hogy ezen ábrázolások több esetben előítéleteket generálnak akkor, amikor a tanultabb, magasabb pozíciót jelölő szómagyarázatoknál férfiakkal írja le a jelenséget, az otthon és háztartás témakörökben pedig előszeretettel női példákkal szemléltetik az adott szó, esemény leírását.

A munka külön fejezetet szentel a hazai tankönyvekben megjelenő férfi és nő ábrázolások elemzéseinek, ahol időrendben felsorolja ezek vizsgálati eredményeit. Érdekességként kiemelendő az észt és magyar tankönyvek nő- és férfikép ábrázolásának összehasonlítása. A dolgozat részletesen körüljárja a szótárak illusztrációjának témakörét is, többek között arra ad választ, hogy a szótári illusztrációkról hova tűntek el a nők, illetve milyen a szótárakban a „láthatatlan ember”. Kritikaként lehet megfogalmazni, hogy a disszertációban hozott angol példamondatok nem kerültek lefordításra, így az angolt kevésbé jól beszélő olvasót ez helyenként kizökkentheti a szövegből, hiszen ezek az árnyalatnyi, fordításbeli különbségek fontosak a választott téma érzékeltetése szempontjából. A kötet ezen jelenségek felismeréséhez és kezeléséhez, továbbá a szótáríróknak jövőbeni mun-

káikhoz nyújt segítő kezet, de azon túl, minden (nem csak) gender témára nyitott olvasó új szempontokat kaphat olvasmányaihoz. Ajánlható továbbá pedagógusoknak, hiszen a szótárakban fellelhető magyarázatok, akár a „rejtett tanterv” részeként is értelmezhetőek, illetve a kötetnek figyelemfelhívó szerepe lehet abban is, hogy mekkora jelentősége van/lehet a példáknak, illetve a szavak erejének.